

ELEKTRONICKÉ CIGARETY: PŘÍSTUP AUSTRÁLIE A VELKÉ BRITÁNIE

ELECTRONIC CIGARETTES: APPROACH OF AUSTRALIA AND GREAT BRITAIN

EVA KRÁLÍKOVÁ^{1, 2}

¹Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, III. interní klinika – klinika endokrinologie a metabolismu, Centrum pro závislé na tabáku a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Praha, Česká republika

²Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Ústav hygieny a epidemiologie a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Praha, Česká republika

SOUHRN

Elektronické cigarety (EC) jsou kontroverzním tématem a liší se i přístupy různých zemí. Můžeme porovnat Velkou Británii (GB), kde jsou EC doporučovány jako pomoc při odvykání kouření a volně prodejné, a Austrálii, součást Commonwealthu, kde jsou zatím EC volně prodejné jen bez nikotinu. Elektronické cigarety s nikotinem jsou vázány pouze na recept lékaře.

Klíčová slova: elektronické cigarety – dostupnost, Velká Británie, Austrálie

SUMMARY

Electronic cigarettes (EC) are a controversial topic and the approaches of different countries also differ. We can compare Great Britain (GB), where ECs are recommended as a smoking cessation aid and available over-the-counter, and Australia, part of the Commonwealth, where only ECs without nicotine are free available, while ECs with nicotine are currently tied to the prescription of a physician.

Key words: electronic cigarettes – availability, Great Britain, Australia

<https://doi.org/10.21101/hygiena.a1775>

Úvod

Panuje v zásadě shoda, že užívání elektronických cigaret (EC) znamená nižší míru rizika v porovnání s kouřením. Elektronické cigarety ale mají být řešením jen pro kuřáky, aby se zbavili cigaret a postupně pak i závislosti na nikotinu. Nikdy by však neměly cílit na nekuřáky včetně dětí, aby jejich užívání nevedlo k pozdější závislosti. S velkou a dlouholetou podporou ve Velké Británii a s opatrností v Austrálii jsou EC uznaným prostředkem pomáhajícím při odvykání kouření.

Obava, že užívání EC dětmi a mladistvými povede k jejich pozdějšímu kouření, je jistě oprávněná – závislost mohou způsobit. Zatím ale není kauzalita užívání EC a pozdějšího kouření u mladých jasná, a to i přes většinou shodně uváděnou významnou spojitost, což může souviset se sklonem k rizikovému chování obecně (1).

Publikace hodnotící účinnost EC při odvykání kouření bohužel často nezohledňují jeden podstatný aspekt, a sice vstřebatelnost nikotinu, která je klíčová a u různých typů EC se liší. Účinné jsou jen ty výrobky různorodé skupiny EC, které poskytují dostatek nikotinu (2). Kontroverzní výsledky studií souvisejí především právě s tímto faktem, navíc není dostatek velkých randomizovaných studií. Ale nakonec i přístup Austrálie ukazuje,

že považuje EC za účinnou terapii při odvykání kouření, jakkoli jejich volnou dostupnost odmítá.

Často šířenou mylnou představou je to, že užívání EC je v zájmu výrobců cigaret. Teprve poté, co si tabákové firmy uvědomily, že EC jsou jejich konkurencí, začaly se v této oblasti také významněji angažovat. Přesto ještě v roce 2019 byly na trhu ve Velké Británii (GB) dvě třetiny EC od nezávislých společností (3). Výrobci cigaret musejí mít velkou radost z oponentů EC i kladení rovnítka mezi výrobcem EC a tabákový průmysl.

Austrálie byla po léta (a stále je) vzorem v kontrole tabáku nejen vysokými cenami cigaret (4), ale i tím, že jako první na světě, v roce 2012, zavedla jednotné balení cigaret. Dále je v Austrálii zakázáno vystavování cigaret v místě prodeje, veřejné prostory (včetně řady venkovních) byly označeny jako nekuřácké, a navíc je v Austrálii dostupná a hrazená léčba závislosti na tabáku. Do roku 2025 plánuje snížit prevalenci kouření pod 10 % (5).

Počet kuřáků tam však v posledních letech stagnuje. Podobný přístup ke kontrole tabáku je i ve Velké Británii. Pokud je dále citována Anglie, je to proto, že tato část země vede podrobné statistiky, z nichž je tu čerpáno. Křivka prevalence kouření dospělých ve věku 18+ byla také cca do roku 2013 podobná Austrálii. Od té doby však klesá pre-

valence kouření v Anglii rychleji, a sice o konkrétně 0,8 % ročně (2013–2019 na 13,9 %), zatímco v Austrálii jen o 0,3 % ročně (2013–2019 na 14,7 %) (6). Důvody budou jistě multifaktoriální, ale jeden z podstatných rozdílů je v přístupu k EC. V každém případě bychom měli v Česku zpozornět – je to v porovnání s námi prevalence téměř poloviční: v roce 2019 kouřilo 25 % našich obyvatel ve věku 15 a více let (7).

Elektronické cigarety v Austrálii

V současnosti nejsou EC s nikotinem v Austrálii volně prodejné, ale vázané na lékařský recept. Také jejich držení bez receptu je nelegální. V červnu 2020 navrhla australská Therapeutics Goods Administration (TGA), regulační orgán australské vlády pro léčebné prostředky, zákaz importu EC obsahujících nikotin s pokutou až 222 000 AUD s platností k 1. 7. 2020. To vzbudilo protesty nejen odborníků, ale i 500 000 australských uživatelů EC, z nichž 70 000 podepsalo protestní petici. V reakci na to odložil ministr zdravotnictví platnost tohoto opatření na 1. 1. 2021 a senát zřídil v říjnu 2020 výbor pro snížení rizika tabáku (SCTHR), který k tomuto tématu obdržel stovky komentářů (8, 9).

V prosinci 2020 pak tento výbor vydal doporučení, které akceptuje nižší riziko EC v porovnání s kouřením i efektivitu EC při odvykání kouření, nicméně stále jen v rámci konzultace s lékařem, s platností od 1. 10. 2021 (10). EC obsahující nikotin tedy v Austrálii pořád podléhají preskripci, i když zákaz dovozu ani drakonické pokuty již nejsou uváděny. Kritici i během projednávání zmiňovali paradox, že tyto restriktce brání volnému prodeji EC jsou v kontradikci s běžnou dostupností cigaret, které v Austrálii zaviní cca 21 000 úmrtí ročně (5). Kuřák, který si chce přestat kupovat cigarety a chce nahradit příjem nikotinu z klasických cigaret méně rizikovou formou, tedy musí k lékaři, navíc registrovanému k této preskripci. Hlavním důvodem je obava z užívání EC mladými.

Elektronické cigarety ve Velké Británii

Nenikotinové EC se ve Velké Británii řídí obecnými pravidly bezpečnosti (11). Elektronické cigarety obsahující nikotin podléhají zákonu z roku 2016 (Tobacco and Related Products Regulation, TRPR) (12) na základě směrnice EU 2014/40/EU o tabákových výrobcích (13) – v zásadě jsou volně prodejné. Žádné výrobky určené k vapování nikotinu nejsou „medicinally licensed“, jejich prodej dětem a mladistvým do 18 let je zakázán. Revize TRPR po brexitu by měla proběhnout v květnu 2021, ale zatím se zdá, že by regulace ve Velké Británii mohla být spíše liberálnější, například bez omezení objemu tekutin v EC na 10 ml nebo koncentrace nikotinu do 20 mg/ml.

Společnost Public Health England vydává pravidelně aktualizované zprávy o vapování v Anglii, poslední je z roku 2020 (3). Tato práce je i zdrojem následujících informací. Závěr shrnuje:

- vapované licencované výrobky s nikotinem představují jen malé riziko v porovnání s kouřením, což znamená, že by byly neškodné,

- kuřákům by mělo být doporučováno spolu s klasickou léčbou závislosti na tabáku (behaviorální podpora a léky závislosti na tabáku) vyzkoušet i výrobky pro vapování s nikotinem, což výrazně zvýší šanci přestat kouřit,
- lidé, kteří nikdy nekouřili, by neměli začínat kouřit ani vapovat,
- ti, kdo vapují nikotin, by měli užívat pouze licencované výrobky a zcela přestat kouřit.

Pokud jde o intoxikace nikotinem, přes širokou dostupnost elektronických cigaret obdržela Medicines and Healthcare Products Regulatory Agency (MHRA) mezi 20. 5. 2016 (kdy vešla v platnost TRPR) a 9. 1. 2020 jen 84 hlášení z 245 záznamů Yellow Card o možné intoxikaci v souvislosti s EC (neznamená potvrzenou souvislost, ale podezření ohlašujícího). V ČR se jedná ročně řádově o desítky hlášení/konzultací Toxikologického informačního centra (14).

Prekvapivě ani prevalence vapování (pravidelně, tedy nejméně jednou týdně nebo příležitostně, tedy méně než jednou týdně) dětí a mladistvých se v Anglii nezvyšuje: v roce 2019 to bylo 6 % patnáctiletých (11 % v roce 2018) a 5 % jedenáctiletých (11 % v roce 2018). Většinou se však užívání EC týká těch, kdo měli již zkušenost s cigaretou, jen 1 % mladých pravidelných uživatelů EC (nejméně jednou týdně) nikdy nekouřilo. Znepokojující je pokles počtu dětí a mladistvých (11–18 let), kteří považují EC za méně škodlivé než kouření: z 68 % v roce 2014 na 52 % v roce 2019.

Také mezi dospělou populací se užívání EC (pravidelně, to znamená u dospělých nejméně jednou denně, i příležitostně, tedy méně než jednou denně) od roku 2014 nezvyšuje, je stabilně mezi 5 a 7 %, mezi kuřáky se pohybuje v rozmezí 14 a 20 %, u bývalých kuřáků to bylo 13 % v roce 2019. Elektronické cigarety jsou nejčastěji užívanou pomocí při odvykání kouření a jen 1 % uživatelů EC nikdy nekouřilo (3).

Public Health England byla kritizována za to, že riziko EC hodnotí jako „o 95 % nižší v porovnání s kouřením“. Autoři sami uvádějí, že toto číslo bylo zvoleno jako srozumitelný vzkaz veřejnosti. Výzkumy stále probíhají, většina prací končí větou „further research is needed“. Je fakt, že dlouhodobé studie zdravotního dopadu nemáme, ale lze měřit, co vdechuje konzument EC a kuřák, či porovnávat podstatné biomarkery. Pak se ukazuje, že riziko používání EC z hlediska vdechování toxických látek může být i nižší než 5 % vzhledem k tomuto riziku při kouření běžných cigaret – ale samozřejmě, další výzkum je třeba.

Závěr

Přes přístup Velké Británie podporující elektronické cigarety, a naopak jejich restriktce v Austrálii, obě uvedené země oficiálně uznávají nižší riziko nikotinu z EC v porovnání s kouřením i jejich přispění k úspěšnému odvykání kouření, i když v Austrálii s menší jistotou a bez propagace a doporučování srovnatelného s Velkou Británií. Liší se volným prodejem EC s nikotinem (GB) a vazbou na preskripci licencovaným lékařem (Austrálie). Obavou je užívání EC dětmi a mladistvými s pozdějším přechodem ke kouření, více v Austrálii. Ve Velké Británii se to však zatím navzdory široké dostup-

nosti EC nepotvrzuje. Jak se zdá, právě intenzivní prezentace EC jako pomoci při odvykání kouření může snížit jejich atraktivitu pro děti a dospívající (15). I když asociace užívání EC a kouření cigaret u mladých existuje, zatím není jasná kauzalita – rizikové chování bývá multifaktoriální (kouření tabáku, užívání marihuany, alkoholu, problémové chování atd.). Uvidíme, jak se diskuse bude dále vyvíjet, a to jak v Austrálii, vzhledem k přibývajícím evidencím o užívání EC, tak ve Velké Británii po brexitu (15). Fakt, že EC s nikotinem nejsou v Austrálii legálně volně na trhu, znamená, že nepodléhají ani žádné regulaci, což by jistě bylo žádoucí (16).

Lze jen opakovat: čtème podrobně metodiky publikací, posuzujeme jejich přesnost, adekvátnost, replikovatelnost, požadujeme kompletní kontrolovatelná data a další standardní vlastnosti. Velkou škodou by bylo rozpolcení komunity kontroly tabáku, která by měla zůstat jednotná a diskutovat na základě kvalitních dat podle pravidel medicíny založené na důkazech (17).

Seznam zkratk

AUD – australský dolar, EC – elektronická cigareta, MHRA – Medicines and Healthcare Products Regulatory Agency, SCTHR – Select Committee on Tobacco Harm Reduction, TPD – EU Tobacco products Directive, TRPR – Tobacco and Related Products Regulation 2016, GB – Great Britain

Střet zájmů: žádný.

Poděkování:

Podpořeno projektem UK PROGRES Q25/LF1.

LITERATURA

- Chan GCK, Stjepanović D, Lim C, Sun T, Shanmuga Anandan A, Connor JP, et al. Gateway or common liability? A systematic review and meta-analysis of studies of adolescent e-cigarette use and future smoking initiation. *Addiction*. 2020 Sep 4. doi: 10.1111/add.15246.
- Hartmann-Boyce J, McRobbie H, Lindson N, Bullen C, Begh R, Theodoulou A, et al. Electronic cigarettes for smoking cessation. *Cochrane Database Syst Rev*. 2020 Oct 14;10:CD010216. doi: 10.1002/14651858.
- McNeill A, Brose LS, Calder R, Bauld L, Robson D. Vaping in England: an evidence update including mental health and pregnancy, March 2020: a report commissioned by Public Health England [Internet]. London: Public Health England; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Available from: <https://www.gov.uk/government/publications/vaping-in-england-evidence-update-march-2020>.
- Scollo M, and Bayly M. 13.3 The price of tobacco products in Australia. In: Greenhalgh, EM, Scollo, MM and Winstanley, MH, editors. *Tobacco in Australia: Facts and issues* [Internet]. Melbourne: Cancer Council Victoria; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Available from: <http://www.tobaccoinaustralia.org.au/chapter-13-taxation/13-3-the-price-of-tobacco-products-in-australia>.
- Ministers Department of Health. Media centre [Internet]. Canberra: Australian Government Department of Health; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Hunt G. Four times as many people trying to quit smoking during COVID-19. Available from: <https://www.health.gov.au/ministers/the-hon-greg-hunt-mp/media/four-times-as-many-people-trying-to-quit-smoking-during-covid-19>.
- Submission to the Select Committee on Tobacco Harm Reduction. Tobacco Harm Reduction Submission 166 [Internet]. Canberra: Australian Tobacco Harm Reduction Association; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Available from: <file:///Users/eva/Downloads/166.ATHRA%20Nov2020.pdf>.
- Csémy L, Dvořáková Z, Fialová A, Kodl M, Malý M, Skýřková M. Užívání tabáku a alkoholu v České republice 2019 [online]. Praha: Státní zdravotní ústav; 2020 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/szu/aktual/Zprava_o_uzivani_tabaku_a_alkoholu_v_Ceske_republice.pdf.
- Select Committee on Tobacco Harm Reduction [Internet]. Canberra: Parliament of Australia; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Tobacco Harm Reduction. Available from: https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Tobacco_Harm_Reduction/TobaccoHarmReduction.
- Select Committee on Tobacco Harm Reduction [Internet]. Canberra: Parliament of Australia; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Submissions received by the Committee. Available from: https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Tobacco_Harm_Reduction/TobaccoHarmReduction/Submissions?main_0_content_1_RadGrid1ChangePage=9_20.
- The Senate. Select Committee on Tobacco Harm Reduction [Internet]. Canberra: Commonwealth of Australia; 2020 [cited 2021 Feb 2]. Available from: <https://www.tga.gov.au/scheduling-decision-final/notice-final-decision-amend-current-poisons-standard-nicotine>.
- Legislation.gov.uk [Internet]. London: The National Archives; 2005 [cited 2021 Feb 2]. General Product Safety Regulation. Available from: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2005/1803/contents/made>.
- Legislation.gov.uk [Internet]. London: The National Archives; 2016 [cited 2021 Feb 2]. The Tobacco and Related Products Regulations 2016 No. 507. Available from: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2016/507/contents/made>.
- Directive 2014/40/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning the manufacture, presentation and sale of tobacco and related products and repealing Directive 2001/37/EC. *Off J Eur Union*. 2014;57(L127):1-38.
- Obertova N, Navrátil T, Zak I, Zakharov S. Acute exposures to e-cigarettes and heat-not-burn products reported to the Czech Toxicological Information Centre over a 7-year period (2012-2018). *Basic Clin Pharmacol Toxicol*. 2020 Jul;127(1):39-46.
- Cummings KM, Ballin S, Sweanor D. The past is not the future in tobacco control. *Prev Med*. 2020 Nov;140:106183. doi: 10.1016/j.ypmed.2020.106183.
- Glynn TJ, Hays JT, Kemper K. E-Cigarettes, harm reduction, and tobacco control: a path forward? *Mayo Clin Proc*. 2021 Jan 22:S0025-6196(20)31382-3. doi: 10.1016/j.mayocp.2020.11.022.
- JB1 Adelaide Grade Center. E-cigarettes for Smoking Cessation Guideline Update: Technical report of evidence review and Summary of Findings [Internet]. Adelaide: The Joanna Briggs Institute; 2019 [cited 2021 Feb 2]. Available from: <https://www.racgp.org.au/getmedia/2e90f512-a8a8-4c89-b226-56ada993c7f1/ECigarettes-for-Smoking-Cessation-Technical-Report.pdf.aspx>.

Došlo do redakce: 24. 1. 2021

Přijato k tisku: 4. 2. 2021

Prof. MUDr. Eva Králíková, CSc.

Ústav hygieny a epidemiologie 1, LF UK a VFN

Studničkova 7

128 00 Praha 2

Česká republika

E-mail: eva.kralikova@lf1.cuni.cz